

Dakruiter NH kerk Gaast

BOUWHISTORISCH ONDERZOEK
JULI-AUGUSTUS 2014

Projectgegevens en Colofon

Onderzoek	Bouwhistorische verkenning dakruiter NH Kerk te Gaast
Gebouw	Kerk Gaast
Adres	Zeedijk 9 Gaast
Rijksmonument	39343 (10-09-1968)
Opdrachtgever	Stichting tot behoud Monumenten in de gemeente Súdwest Fryslân
Contactpersoon	De heer H. Haitsma
Rapportage	Concept: 19 augustus 2014 Definitief: 12 september 2014
Veldwerk	Veldwerk is op 6 juni 2014 en 4 juli 2014 uitgevoerd door J. Schiphof
Foto's	Foto's waar geen bronvermelding onder staat zijn gemaakt door SchiphofBouwhistorie

Schiphof Bouwhistorie

Bouwhistorisch Onderzoek en Advies

Dorpsstraat 28
8813 JB Schalsum

Tel 06-283 583 73

www.schiphofbouwhistorie.nl
info@schiphofbouwhistorie.nl

Inhoudsopgave

1 Samenvatting	4
2 Inleiding	5
3 Redengevende beschrijving	6
4 Korte Bouwgeschiedenis	7
5 Korte beschrijving Exterieur kerkgebouw	9
6 Beschrijving dakruiter	10
7 Nader advies	11
8 Waardestelling	12
9 Literatuur en bronvermelding	13
Afbeeldingen	14
Fotodocumentatie 2014	21

1 Samenvatting

Bouw- en gebruiksgeschiedenis

De kerk van Gaast is in de veertiende eeuw gebouwd. Eind 18^e eeuw is er een dakruiter op het dak van de kerk geplaatst. In 1916 is de kerk voorzien van een ommetseling. De luidklok uit 1718 is in de Tweede Wereldoorlog gevorderd en in 1950 vervangen door een nieuwe klok gegoten door Van Bergen Heiligerlee. De 18^e eeuwse dakruiter heeft weinig wijzigingen ondergaan.

Waardstelling dakruiter:

De constructieve onderdelen van zowel de dakruiter als de klokkenstoel hebben een positieve waardering gekregen.

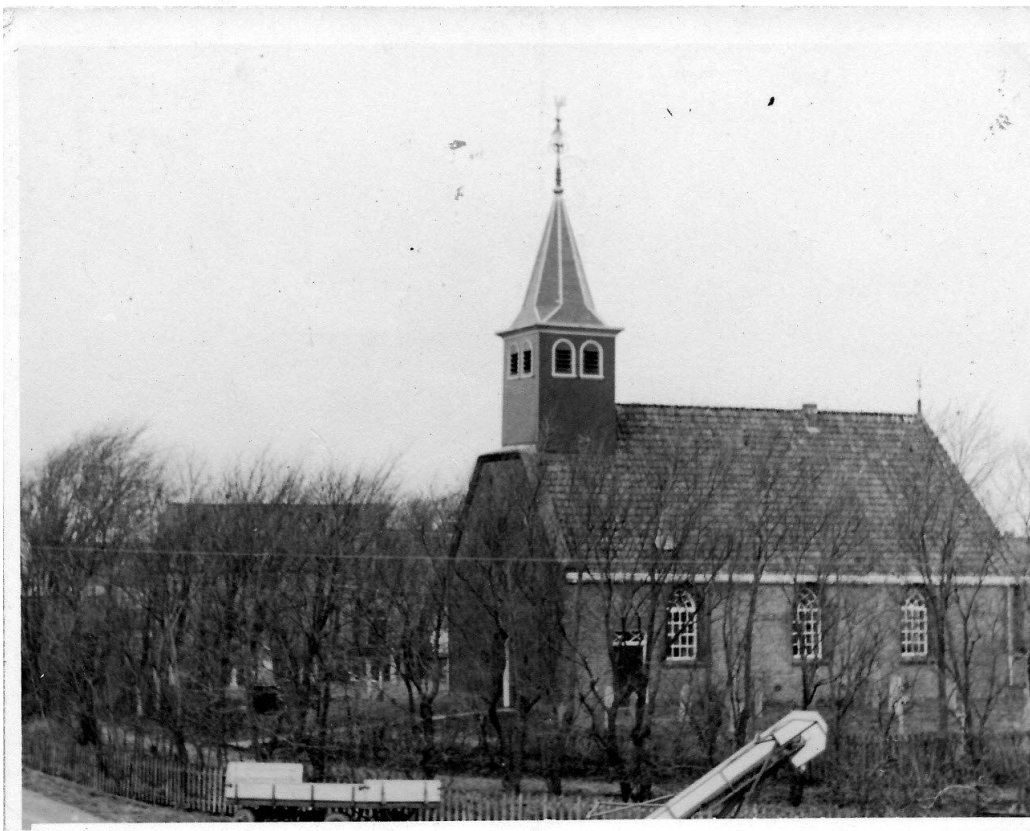
De aanpassingen uit de laat twintigste eeuw (vervangen balklagen en vloeren) worden indifferent gewaardeerd.

De cultuurhistorische waarde is op basis van deze verkenning positief gewaardeerd.

Nader advies:

Archiefonderzoek wordt geadviseerd voor de geschiedenis van de kerk van Gaast. Dit kan een beter licht werpen op diverse verbouwactiviteiten. Ook kan archiefonderzoek in belangrijke mate bijdragen aan de cultuurhistorische waardering.

Tijdens het groot onderhoud is het raadzaam om de bouwkundige zaken bouwhistorisch te begeleiden.

Afbeelding 1. Foto uit de jaren zestig van de twintigste eeuw.

2 Inleiding

De Stichting tot behoud van Monumenten in de gemeente Súdwest Fryslân heeft plannen voor groot onderhoud aan de dakruiter van de kerk van Gaast. Voorafgaand aan de werkzaamheden is besloten een bouw- en cultuurhistorisch onderzoek uit te voeren. **Schiphofbouwhistorie** is benaderd om dit onderzoek uit te voeren.

Omdat de dakruiter op de kerk van de stichting is, kon het bouwhistorisch onderzoek beperkt worden tot alleen dit onderdeel van de kerk. Voor het totaalbeeld is wel iets over de kerk in zijn geheel geschreven maar deze wordt niet in de waardestelling meegenomen.

De centrale vraag was om met deze bouwhistorische verkenning de dakruiter en de onderdelen daarin afzonderlijk en in onderling samenhang te duiden en te waarderen.

Het onderzoek dat is uitgevoerd heeft naar mijn idee een goed beeld opgeleverd waarmee de Stichting afgewogen keuzes kan maken.

Langs deze weg wil ik het stichtingbestuur bedanken voor de aanvraag en opdracht voor dit onderzoek.

Jacob Schiphof

September 2014.

3 Redengevende beschrijving Rijksmonument

"De Ned.Herv.Kerk vanwege een klok van 1718. Mechanisch torenuurwerk van Bergen, Midwolda, eerste kwart 20e eeuw. Eenklaviers orgel, ca 1860 gemaakt door W. Hardorff."

Afbeelding 2. Oude Ansichtkaart uit circa 1910 van de "Ned. Herv. Kerk Gaast". Bron www.friesfotoarchief.nl
Hier zijn de galmgaten in de westgevel nog aanwezig.

4 Korte Bouwgeschiedenis kerkgebouw

De kerk is volgens overlevering waarschijnlijk in veertiende eeuw gebouwd. Uit bronnen is gebleken dat in 1649 veel Tufsteen van de kerk van Gaast is verkocht. Mogelijk was dit oude materiaal afkomstig van de afbraak van een toren.

De voor zover bekend enige afbeelding van de oude kerk is de tekening van Stellingwerf uit 1723. Hierop is een eenvoudig zaalkerkje te zien met spitsboogvensters en de ingang in de noordgevel. Onder een overkapping met zadeldak aan de westgevel hangt de luidklok. **Afbeelding 3.**

In 1763 zou het ingesnoerde spitsje al op de kerk zijn gezet. Hier zijn geen bewijzen voor gevonden. Wel is er een opschrift op een van de constructieve onderdelen van de dakruiter gevonden waarop een jaartal te lezen valt: "L R 1778 Den 23 maart". Omdat dit opschrift is versierd met krullen en geschreven met rood potlood/krijt, is de leesbaarheid ervan nogal moeilijk. Er zijn meer jaartallen in deze rode kleur gezien. Zo is er op een dwarsbalk tussen de hoekstaanders aan de noordzijde onduidelijk te lezen "anno 1797" en iets verderop "in dak" 1779 of 1719. **Foto's 33 en 34.**

Uit sporen en telmerken is op te maken dat de dakruiter in de bestaande dakconstructie is gebouwd. Men heeft destijds de twee voorste van de acht grenen kapgebinten doorgezaagd en de constructie van de dakruiter erin gepast. De telmerken bestaan aan de noordzijde uit gehakte merken en links uit halve manen (guts)

De eigendomssituatie van de dakruiter veranderd rond 1798 als de kerktorens door een wet van Napoleon overgedragen worden aan de locale overheden. Dit met het oog op militaire doeleinden (uitkijktorens, signaalposten enz). Volgens de notulenboeken van de kerkvoogdijen werden de torens in 1872 bijna weer hun eigendom maar er was gedoe over de onderhoudskosten.

In de Leeuwarder Courant van 20 december 1850 is een aanbesteding te vinden voor "een NIEUW GEWELF, benevens SCHUDDING enz." in de kerk. Let op het woord "enz." Dit geeft aan dat er meer werkzaamheden zijn uitgevoerd.

Aanbesteding bij geslotene briefjes.

De KERKVOOGDEN van den dorpe *Gaast*, gedenken bij inschrijving en opbod, aan den minstaannemenden te besteden: Het daarstellen van een NIEUW GEWELF, benevens SCHUDDING enz., in de Kerk der Hervormden te *Gaast*, met de Leverantie van alle daartoe benooodigde Materialen, waarvan het Bestek en de Voorwaarden ter lezing liggen, bij den administrerenden Kerkvoogd **W. HENGST**, te *Gaast*, alwaar de Briefjes vóór of op den **27 December 1850** franco moeten zijn ingeleverd.

De administrerenden Kerkvoogd te Gaast,
W. HENGST.

Rond 1875 wordt er door firma Gebr. Van Bergen uit Midwolda een torenuurwerk geleverd. De naam van deze firma staat op de slingerlens van het uurwerk¹

In 1871 zijn de broers Berend en Hero Van Bergen hun klokkengieterij in Midwolda begonnen na onenigheid met hun oudere broer Andries Heero II Van Bergen, de Stichter van de klokkengieterij in Heiligerlee². Ook wordt de naam Concordia aan de gieterij van Midwolda gekoppeld.

In 1887 is het uurwerk defect. In de op 24 september gehouden raadsvergadering werd besloten tot herstel van het uurwerk.

Volgens een krantenbericht van 5 januari 1888 werd er rond september 1887 lood ontvreemd van de toren van Gaast. Uit het verslag van de rechtbankzaken heeft een beklagde A.H 35 jaar uit

¹ Vriendelijke mededeling in mail van de heer Pim van der Giesen.

² Bladzijde 27 in: "De Klokkengieters Van Bergen. Van Midwolda naar Heiligerlee 1795-1980" K.B. Haan.

Gaast een en ander moeten uitleggen. Hij had niet het lood gestolen maar wel bleek "*dat beklagde s'avonds langs een steiger in den kerktoren te Gaast klom om er te overnachten*". Waarom de steiger bij/in de kerktoren stond is niet bekend. Mogelijk herstel van het loodwerk of het uurwerk.

Volgens het notulenboek van de kerkvoogdij wordt de gehele kerk in 1906 geschilderd.

Een grote ingreep vond plaats in 1916. De gehele kerk werd in dat jaar ommetseld en daardoor voorzien van een nieuw uiterlijk. Mogelijk is toen ook het dak voorzien van de huidige dakpannen, de gesmoorde Oude Holle dakpannen.

In maart 1943 wordt de luidklok, gegoten in 1718 door Jan Albert de Grave³, door de Duitse bezetters uit de dakruiter gehaald. In tegenstelling tot de vele vermeldingen/bronnen en zelfs de omschrijving in het Monumentenregister, waardoor de kerk een "vanwege" bescherming geniet op basis van deze luidklok, is deze klok niet terug gekomen.

In 1949 wordt een traject opgestart om een nieuwe klok te bestellen. Als de bestaande houten luidas begin april 1950 door Klokkengieterij Van Bergen in Heiligerlee wordt ontvangen om de nieuwe luidklok te monteren bleek deze in een te slechte conditie te verkeren. De nieuwe klok wordt in 1950 inclusief een stalen luidas en luidwiel aangebracht.

Uit diverse sporen in de constructies is te zien dat er regelmatig onderhoud is geweest en dat er herstelwerk is uitgevoerd.

In 2013 zijn er plannen gemaakt om de dakruiter te renoveren.

³ Opschrift van de luidklok uit 1718: "*Jan Albert de Grave heeft mij gemaakt te Amsterdam. De Naam des Heren zij geloofd. Anno 1718. De Welgeboren Heer Cornelius Baron van Aylva Grietman over Wonseradeel, Do. Bernhardus van Gelder Predicant, Jacob Ybs en Yte Ykes Kerkvoogden.*"

5 Korte Beschrijving Exterieur kerkgebouw.

Bouwmassa

Het kerkgebouw van Gaast is een eenbeukige zaalkerk op rechthoekig grondplan met driezijdige koorafsluiting. De toegang bevindt zich in de westgevel. De toren is aan de westzijde in het dak van de kerk gebouwd en wordt afgesloten met een ingesnoerde achtzijdige korte spits.

De spits is afgewerkt met lood. Hierop zijn veel trotseerloodjes aanwezig.

Het kerkgebouw wordt afgedekt met een zadeldak en is belegd met gesmoorde Oude Holle dakpannen. **Foto's 1 en 2.**

Gevels

De voorgevel aan de westzijde bestaat uit een afgetopte gevel met centraal in het midden geplaatst de entree onder een rondboog. Het metselwerk bestaat uit rode baksteen en is opgetrokken in kruisverband. De voegen zijn platvol uitgevoerd met cementmortel.

Boven de entree een rond gietijzeren venster met gekleurd glaswerk.

Verspreid over de gevel zijn gedecoreerde gietijzeren rozetankers zichtbaar. De gevel wordt afgesloten met een drie strek brede aan de onderzijde geprofileerde rollaag.

Beide zijgevels en driezijdige achtergevel zijn gemetseld met rode baksteen in kruisverband.

Voegwerk is platvol uitgevoerd met cementmortel. In de Noordgevel rechts is een wit half rond venster met houten raam. Tracering in de vorm van opkomende zon. In de zuidgevel is links een groene houten deur onder rollaag die toegang geeft tot de voorkerk. Gelijkmatic verdeeld over de gevel drie witte spitsboogvensters met meerruitsramen en voorzien van een vorktracering.

In linker- en rechterdeel van de driezijdige achtergevel een spitsboogvenster idem zuidgevel. Alle vensters zijn op een lekdorpel van op de kant gelegde bakstenen geplaatst.

De gevels worden afgesloten met een witte bakgoot op eenvoudige gootklossen op gootlijst.

Foto's 1 en 2.

Kap

De constructie van de kap is opgebouwd als combinatie tussen een Oud-Hollandse kap en een gordingenkap. Het bestaat uit acht kapgebinten van grenenhout waarop de flieringen liggen. Tussen de flieringen bevindt zich halverwege een gording. Dit is niet gangbaar en duidt erop dat de kap in het verleden is aangepast. In het onderste gebint het houten losse tongewelf van de kerkzaal. Er is schijnbaar geen verbinding tussen het gewelf en de jukdekbalken van de kapgebinten.

In het nokgebint draagt de nokstijl meteen de naald. Er zijn geen nokstijlschoren aanwezig. De daknaald (nokgording) draagt meteen het dakbeschot. Het kerkdak is met vuren delen beschoten.

Foto's 14 en 15.

6 Beschrijving dakruiter.

Algemeen

De dakruiter bestaat uit een vierkante, houten torenconstructie met achzijdige, ingesnoerde spits bedekt met lood. Deze torenconstructie is op de westzijde boven de kopgevel geplaatst. In de houten wanden van de noord- oost- en zuidgevel zijn per gevel twee galmgaten geplaatst op een witte schuine onderdorpel. Rondom de galmgaten een halfronde, geprofileerde witte lijst. In de westgevel zijn de galmgaten tijdelijk dichtgetimmerd met moderne underlaymentplaten. De galmgaten zijn behouden gebleven en worden binnenkort terug geplaatst⁴.

Tegen de noordgevel een vierkant houten wit omrande, groene wijzerplaat met frontonvorm afgedekt. Op de wijzerplaat zijn goudkleurige Romeinse cijfers geschilderd. De pijlen van de wijzers hebben de vorm van een Franse lelie.

De dakruiter is via de voorkerk met houten trap te bereiken. Via de trap komt men in het vertrek op de verdieping waar het uurwerk staat. Dit is de eerste vloer. Op de diverse wandplanken vind men hier vele opschriften van personen die er werkzaamheden hebben verricht. Variërend van in sierlijke letters geschilderde initialen "JP 1847 YR" tot met potlood geschreven "Daam Hazenberg 21-02-2003 Dedgum" op een recent vervangen onderdeel.

Via moderne aluminium ladders komt men op de tweede en derde vloer. Deze derde vloer is van de klokkenzolder en is voorzien van zink. Dit om het via de open galmgaten binnengekomen regenwater af te voeren. In de spits is een klein vlaggenluikje aanwezig.

Op de spits een smeedijzeren windwijzer met haan.

Constructie

De basis van de constructie van de dakruiter begint op twee forse balken die in de buitengevels van de kerk zijn opgelegd. De meest westelijke balk is een strijk balk (240 mm hoog bij 150 mm dik) die dicht tegen de westgevel ligt. Deze is eind twintigste eeuw vervangen. De ander balk (310 mm hoog bij 235 mm dik) is de oostelijk geplaatste grenen trekbalk die wordt gesteund door een tweetal houten staanders (240 x 240 mm) waartussen de deur naar de kerkzaal is. Aan de kant van de staanders waar niet de deur zit zijn korbelen (220 x 140 mm) aangebracht gezet voor de stabiliteit. Onder deze trekbalk bevindt zich de muur tussen de voorkerk en de kerkzaal.

Haaks op deze twee trekbalken liggen in het midden van de voorkerk twee dwarsbalken (245 x 215 mm) waaraan met gesmede stroppen twee hangbalken (235 x 145 mm) parallel tussen de trekbalken zijn bevestigd. De hierdoor ontstane balklaag is belegd met vloerdelen die de vloer vormt van de ruimte waarin het torenuurwerk uit 1875 zich bevindt.

Op de hoeken van de twee dwarsbalken zijn hoekstaanders (Vier stuks. 235 x 235 mm) geplaatst die in hoogte doorlopen tot het tafelment van de spits. Vanuit deze hoekstaanders zijn ter hoogte van de vloeren rondom dwarsbalken gemonteerd welke worden ondersteund met korbelen. Op diverse plaatsen zijn kruisschoren geplaatst. De onderdelen zijn onderling verbonden met pen- en gatverbindingen.

De sporen van de verbouwing toen de dakruiter tegen het kerkdak is geplaatst zijn nog goed te zien. Zo is het eerste en het tweede gebint simpelweg afgezaagd en de ruimte tussen de hoekstaander en de afgezaagde jukdekbalk opgevuld met een klos van het gebinthout.

Ook zijn de afgezaagde flieringen duidelijk herkenbaar. Hierin is de verbinding sloef te zien.

Hetzelfde geldt voor de daknaald (nokgording), ook deze is afgezaagd.

Op het tafelment dat op de hoekstaanders rust, staat de achzijdige, ingesnoerde korte spits.

Klokkendoel en Luidklok

Circa anderhalve meter boven de tweede vloer staan op twee tussenbalken van de torenconstructie twee draagbalken (185 x 185 mm) die de basis van de klokkendoel vormen.

Vanaf deze draagbalken gaan twee stel staanders gekoppeld door dwarsbalken en kruisschoren door de derde vloer naar de klokkenzolder en worden daar per staanderstel verbonden met aan beide uiteinden afgeronde afdekbalken. Op deze twee afdekbalken ligt de luibalk van staal.

Hieraan hangt de luidklok van Van Bergen Heiligerlee uit 1950. (Diameter 91 cm. Toon A).

De volgende opschriften staan op de klok:

In de bovenrand "**19 Heiligerlee 50**" en "**Van Bergen**"

In het midden staat aan de ene zijde:

HWA TIJD NET BRÛKT, DE TIJD ÛNTGLIJD, UNTFLJOCHT, ÛNTDÛKT, MEN WURDT SE KWYT.

Op de andere zijde staat het wapen van Wonseradeel. **Zie foto's 20 t/m 25**

⁴ Vriendelijke opmerking H. Haitsma 10 september 2014.

7 Nader advies

Archief:

Geadviseerd wordt om de notulenboeken van de kerkvoogdij van Gaast goed te onderzoeken. In het archief van voormalige gemeente Wonseradeel in Witmarsum zijn deze gearchiveerd.

Bouwhistorie:

Om een volledig beeld te krijgen betreffende de bouwgeschiedenis verdient het aanbeveling om tijdens eventuele bouw- en sloopwerkzaamheden in de dakruiter de werkzaamheden bouwhistorische te begeleiden.

8 Waardestelling

Cultuurhistorische waarde

De dakruiter op de kerk van Gaast is voor de omgeving en voor het dorp van cultuurhistorisch belang vanwege de religieuze functie die de kerk altijd heeft gehad.

De geschiedenis van het dorp en het dorpsleven is nauw verbonden met de kerk van Gaast.

De cultuurhistorische waarde van de dakruiter is positief gewaardeerd.

Bouwhistorische waarden

De bouwmassa en de constructie van de dakruiter worden positief monumentaal gewaardeerd vanwege de authenticiteit (Categorie 2).

De constructieve balken met de opschriften zijn van belang vanwege de aanwezige jaartallen en de namen die een rechtstreekse verbinding vormen met het verleden.

De herstellingen in de constructieonderdelen en de vervangen vloerdelen worden indiffernt beoordeeld (Categorie 3).

Klokkenstoel en Luidklok

De klokkenstoel, luidklok en de diverse luid-onderdelen zijn positief gewaardeerd. (Categorie 2)

Het torenuurwerk is positief gewaardeerd (Categorie 2).

Categorie 1. Hoge monumentwaarden. Zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of betekenis van het object/interieur. Behoud noodzakelijk.

Categorie 2. Positieve monumentwaarden. Zijn van belang voor de structuur en/of betekenis van het object/interieur. Streven naar behoud.

Categorie 3. Indifferente monumentwaarden. Zijn van relatief weinig belang voor de structuur en/of betekenis van het object/interieur.

9 Literatuur en Bronnenlijst

Literatuur

Haan, K.B.; *De Klokkengieters Van Bergen. Van Midwolda naar Heiligerlee*

Krantenartikelen

Leeuwarder Couranten.

20 december 1850

5 januari 1888

7 januari 1888

16 maart 1994

Internet

www.reliwiki.nl

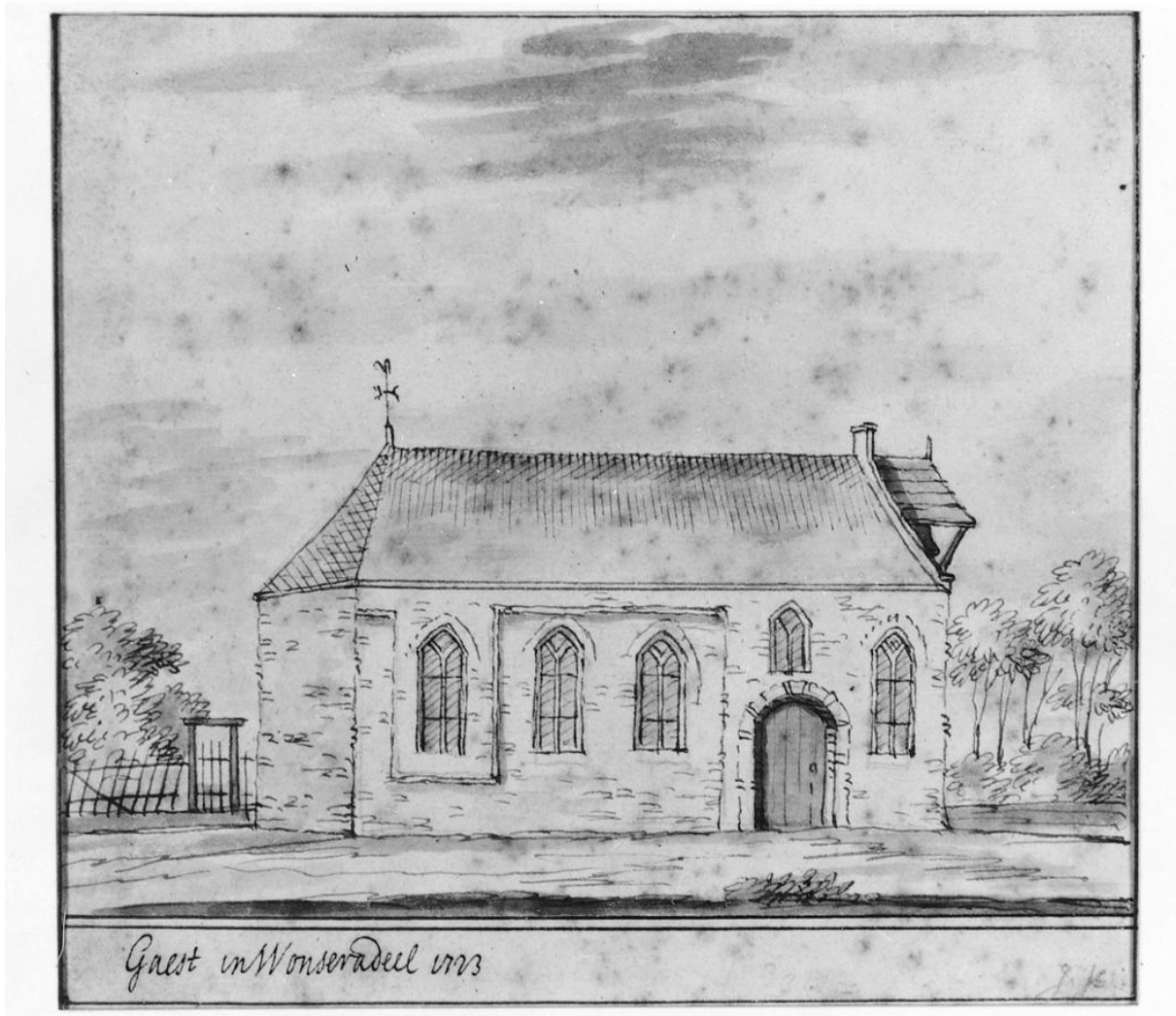
www.cultureelerfgoed.nl

www.kerkeninbeeld.nl

www.gaast.eu

Afbeeldingen

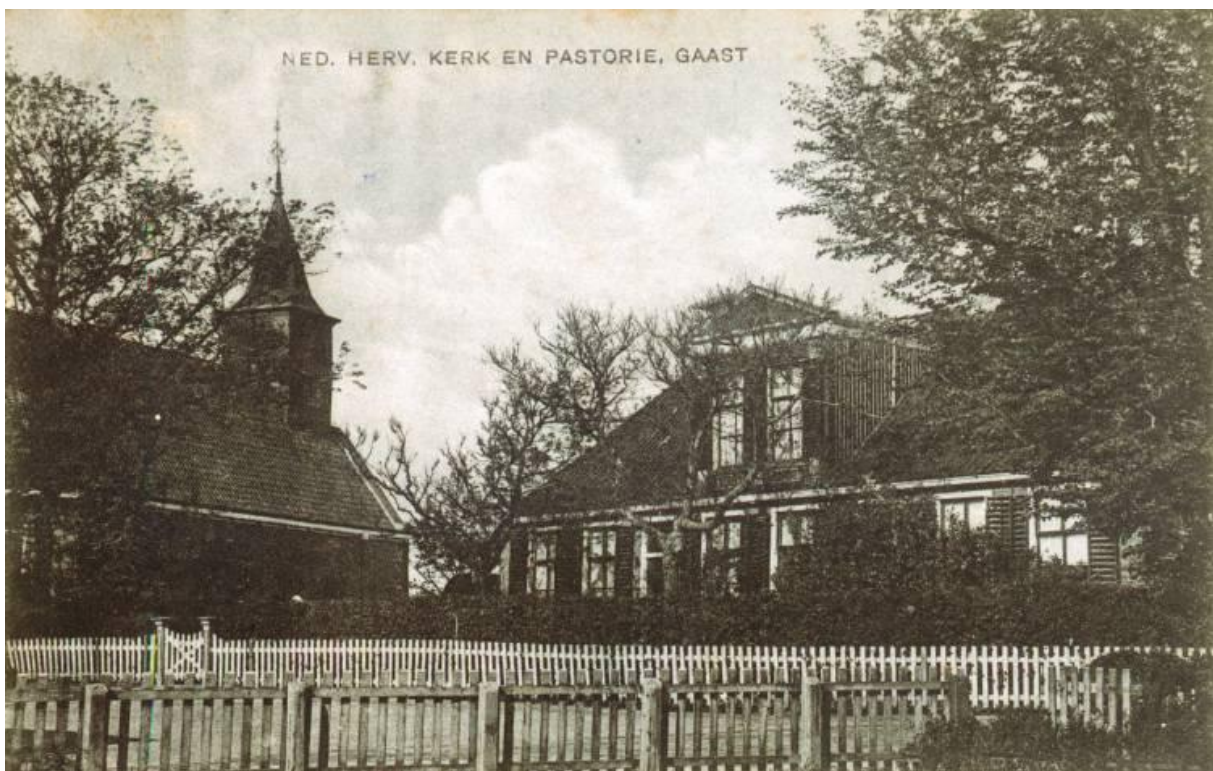
Afbeelding 3 . De oude kerk getekend door Stellingwerf in 1723. De westgevel is nog een rechte tuitgevel met daaraan een klokkenstoeltje met zadeldakje. Hierin de klok van Jan Albert de Grave.

Afbeelding 4. Op de prent van J.Gardenier Visscher uit 1790 is de dakruiter al aanwezig.

Afbeelding 5. Rechts is de Nederlands Hervormde Kerk van Gaast in beeld. De kleur van de dakruiter is in een andere kleurstelling. Op de achtergrond is de Gereformeerde kerk uit 1870 ook zichtbaar. Bron: www.gaast.eu

Afbeelding 6. Ansichtkaart met rechts de pastorie en links de kerk.

Afbeelding 7. De kerk in 1959 gezien vanuit het zuiden. Bron: beeldbank RCE

Afbeelding 8. De kerk in 1979 gezien vanaf de dijk. Bron: beeldbank RCE

Afbeelding 9. Ansichtkaart met de kerk in volle glorie in 1967.

Fotodocumentatie 2014

Foto 1. De kerk van Gaast vanuit het noorden gezien.

Foto 2. De zuidzijde van de kerk van Gaast

Foto 3. De westgevel met daarop de dakruiter.

Foto 4. De zuidzijde van de dakruiter.

Foto 5. Achter het plateau van de orgelingang is de draagconstructie onder de trekbal op de scheiding tussen voorkerk en kerkzaal goed te zien.

Foto 6. Zicht op het hangbalken onder de draagbalken van de torenconstructie. Links de ingang van de voorkerk in de westgevel.

Foto 7. Het tweede kappebint gezien vanuit het westen. Links is een deel van de draagconstructie van de dakruiter te zien. Hiertegenaan is een klos gemonteerd waartegen het spantbeen met korbeel en een deel jukdekbalk is geplaatst.

Foto 8. De ingang van de ruimte waar het uurwerk staat. Hier zijn in 2003 nog een aantal onderdelen vervangen.

Foto 9 Achter het uurwerk staat een houten wand waarop veel jaartallen en initialen op staan geschreven.

Foto 10. Het torenuurwerk van Van Bergen van rond 1875.

Foto 11. Een deel van de constructie van de dakruiter ter plaatse van de tweede vloer. Gezien richting zuidoost op het punt waar de dakruiter aan het kerkdak grenst. **A** is de hoekstaander. **B** is een kruisschoor tussen de hoekstaanders. **C** is een dwarsbalk die de hoekstaanders onderling koppelen. Hierop staat schuin een steunbalkje dat achter **D** langs loopt en een afgezaagde fliering ondersteund. **D** is een van de twee draagbalken waarop de klokkenstoel staat. Op deze draagbalk staan in rood geschreven informatie en jaartallen. Op deze foto niet leesbaar maar wel aanwezig het jaartal "1778".

Foto 12. Een afgezaagde fliering met ondersteuning.

Foto 13. Foto genomen vanuit de kapconstructie van de kerk. Men kijkt hier op de voorgrond tegen de dwarsbalk C aan van foto 11. Op deze dwarsbalk staat aan weerszijden een schuin steunbalkje die de afgezaagde flieringen dragen. Achter die schuine balkjes is een draagbalk van de klokkenstoel in beeld. In het midden zijn de korbelen zichtbaar die de schuine standers van de klokkenstoel steunen.

Foto 14. Foto genomen van de kapconstructie van de kerk. Men kijkt hier richting het oosten. Duidelijk zichtbaar is het losse tongewelf.

Foto 15. De telmerken zijn op de foto in rood aangegeven. Hier op de foto de Noordzijde waar rechte, gehakte merken zichtbaar zijn. Aan de zuidzijde zijn gegutste merken aanwezig.

Foto 16. De tweede vloer gezien richting westgevel. Het metselwerk van de afgetopte gevel is met u-balken en draadeinden gekoppeld aan de houten constructie. Links in beeld zijn de kruisschoren die in de hoekstaanders zijn gepend. Rechts, achter de aluminium ladder is een deel van het schuine dakbeschot zichtbaar met daarboven de overgang naar de gevelbekleding van de dakruiter. Ook zichtbaar de katrol en kabels voor de gewichten van het uurwerk. De vloerdelen van deze vloer zijn 165 mm breed en 28 mm dik.

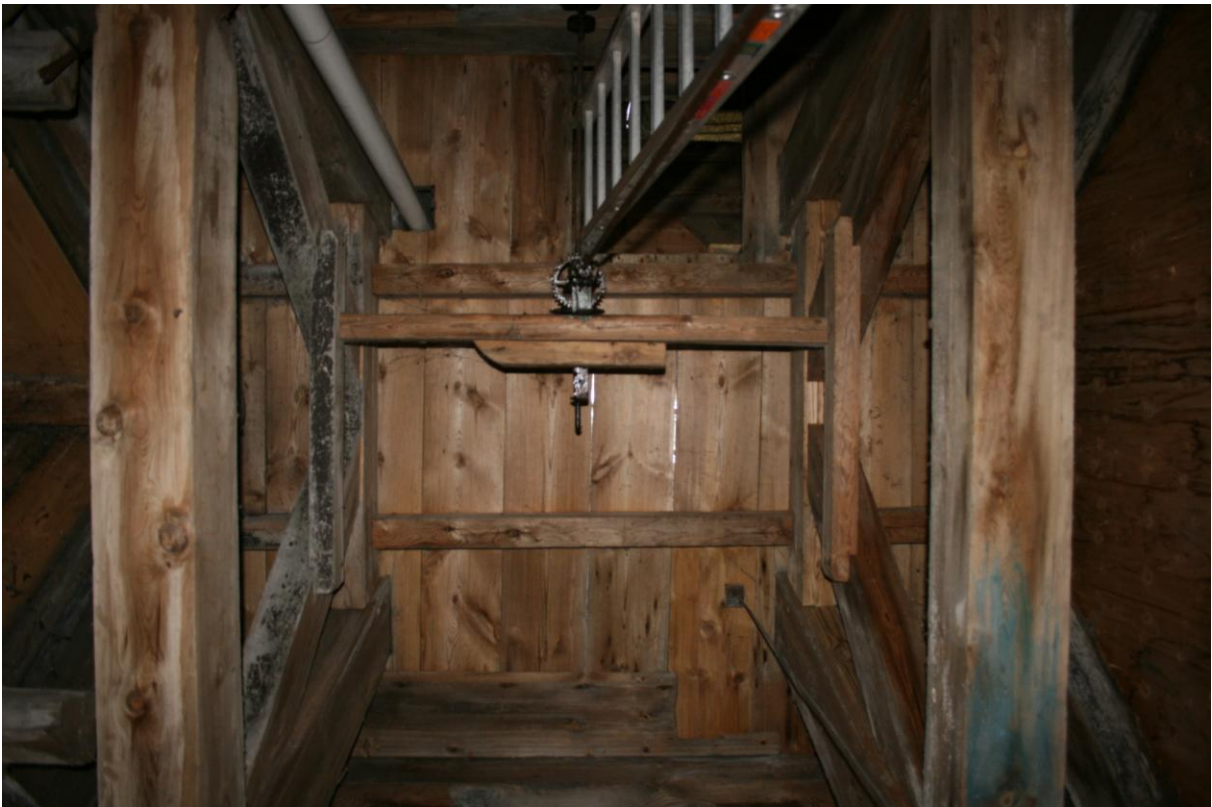

Foto 17. De onderzijde van de klokkenstoel en de vloer van de klokkenzolder van onderen gefotografeerd.

Foto 18. De schuine staander van de klokkenstoel die door de vloer van de klokkenzolder heen gaat. Helemaal links in beeld de gevelbekleding van de zuidzijde van de dakruiter. Het rechtervlak zijn de onbehandelde underlaymentplaten van de westzijde.

Foto 19. De zinken vloerbedekking van de klokkenzolder.

Foto 20. Vanuit het trapgat is de klokkenstoel met kruisschoren goed zichtbaar. De rand van de klok en de klepel zijn rechtsboven in beeld.

Foto 21. De stalen luibalk of ook wel luidas genoemd. Door deze krukasconstructie toe te passen ontstaat het vallende klepel principe.

Foto 22. De luidklok uit 1950 volledig in beeld. Bovenrand het opschrift " 19 Heiligerlee 50 ".

Foto 23. De naam van de klokkengieter en een wijze spreuk om geen tijd te verknoeien.

Foto 24. Het wapen van Wonseradeel op de klok.

Foto 25. Het bovenste deel van de klokkenstoel met de aan de uiteinden afgeronde dekbalken. Rechts in beeld de aluminium ladder naar de spits.

Foto 26. De galmgaten zijn voorzien van uitneembare galmborden. Deze zijn allemaal genummerd.

Foto 27. Het tafelment van de spits op de hoekstaander (in het trapsgat zichtbaar). De schoot van de insnoering is hier goed te zien in het midden van de foto.

Foto 28. De spits naar boven gezien. Een kruissteun in het midden.

Foto 29 . De windwijzer met haan boven op de spits.

Foto 30 . De geprofileerde bovenzijde van de dakruiter en de bovenzijde van de galmgaten. Het halfronde profiel hier zichtbaar.

Foto 31 . De onderzijde van de galmgaten. De galmgaten staan met een raamwerk op de schuine houten lekdorpel.

Foto 32 . De noordgevel van de dakruiter. Wijzerplaat en galmborden in beeld.

Foto 33 . Opschriften op de draagbalk van de klokkenstoel. "1778".

Foto 34 . Op een van de dwarsbalken van de noordgevel staan opschriften met de jaartallen "1779" en 1797".

